

Сапицька Ірина Костянтинівна,
кандидат технічних наук, доцент Донецького Національного університету

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Розглянуто основні напрямки змін та інноваційні процеси у системі вищої освіти. Визначено, що при підготовці майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, використовується метод ситуаційного навчання. Наведено та охарактеризовано його форми та приклади практичного застосування в процесі викладання різних дисциплін.

Basic directions of changes and innovative processes are considered in the system of higher education. It is definite, that at preparation of future specialists with documentoznavstva and informative activity, the method of the situation teaching is used. It is resulted and his forms and examples of practical application are described in the process of teaching of different disciplines.

Сучасний український соціум переживає складні процеси перебудови у всіх сферах суспільного життя. Оновлення охоплює і освіту, де набирають силу нові методики навчання. Розвиток і їх поширення обумовлені, з одного боку, динамікою соціальних змін, подоланням статичності традиціоналізму, а з іншого - зростанням у навчальному процесі значущості таких навчальних дисциплін, в основі яких лежить різноманітність ситуацій. При цьому головним завданням їх освоєння є не отримання певного завершеного знання, а вироблення навичок поведінки залежно від ситуації, що склалася.

Експерти, які оцінювали проблему “Схожість і відмінність бізнес-утворення в Україні і за кордоном” відзначили: українські випускники швидше пристосовуються до ситуації в бізнесі, мають практичні навички, а випускники західних бізнес-шкіл володіють системним мисленням, упевненістю, умінням переконувати. Навчальні програми та методики викладання не завжди

відповідають вимогам бізнесу з погляду спеціалізації і вибору дисципліни. Експертизу проводили Центр інновацій та розвитку та Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні за допомогою АМР США.

Мета статті – обґрунтування доцільності впровадження методів ситуаційного навчання у процесі підготовки менеджерів зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”.

Значний внесок у теоретичні та практичні розробки цієї проблеми внесли українські вчені Г. Каніщенко, О. Сидоренко, В. Чуба, П. Шеремета та ін. Серед зарубіжних варто відзначити роботи С. Бекер, Д. Бьорера, Ю. Одетта, Д. Робін.

Їх дослідження охоплюють ключові питання ситуаційної методики навчання, організаційні передумови її успішного застосування, інтеграції “кейс-методу” в навчальний процес українських вузів тощо. Але не наводять конкретних методик викладання для різних дисциплін.

Зміни в вищій освіті видається відповіддю не тільки на соціально-економічну кризу, а і на системно-структурну самої освіти як такої. Вона передбачає сукупність якісних кроків [2]:

1. Перехід від “конвеєрного” виробництва фахівців до виробництва їх “малими серіями” чи навіть “поштучно”. При цьому найважливішою властивістю, якої набуває освіта, стає гнучкість, здатність до переналадження.

2. Перехід від засвоєння інформації до формування якостей, необхідних для творчої діяльності і засвоєння інформації. Основним орієнтиром освіти стає формування творчо мислячої особистості, що володіє здатністю саморозвитку.

3. Комп’ютеризація процесів навчання. Комп’ютер кардинально перетворює процес навчання, надає йому технологічного характеру, реалізуючі інформаційно-творчі технології освіти, стає засобом навчання і навіть вчителем і партнером.

Найбільш стрімкий розвиток інформаційних технологій мав місце саме у ХХ столітті. На протязі його першої половини були зроблені доленосні відкриття та технічні винаходи (фотографія, телефон, радіо, телебачення), що дозволили створити інтегральний засіб інформації – комп’ютер. Він дозволив передавати інформацію не тільки в знаковій, але й у аудіо– і відеоформі, і навіть не тільки передавати, але й накопичувати, аналізувати, зберігати її. Викладач перетворився у духовного керівника, інформаційного тренера. Схема освіти набуває іншого змісту: “за допомогою комп’ютера щось придумав, – представив у потрібній комп’ютерній формі, – прочитав”.

4. Зростання ролі освіти у суспільстві, її масштабів, ступеня впливу на всі процеси, перетворює її в одну з найважливіших сфер соціуму.

5. Зростання витрат на освіту з одночасним зростанням віддачі від неї. Вона може стати однією із найприбутковіших галузей вкладення грошей. Освіта починає притягати до себе значну кількість фінансових, кадрових і інформаційних ресурсів і водночас сама перетворюється на найважливіший ресурс суспільства, що забезпечує його відновлення на ключових етапах розвитку.

6. Вища освіта концентрує в собі нововведення, формує інноваційний людський капітал суспільства, стає могутнім джерелом його оновлення. Країни, що утримують лідерство в освіті чи зуміли зберегти освітній потенціал у кризових умовах, здатні зберегти свої “перші місця” у світі, або заявити про себе як про повноправних учасників авангарду світового співтовариства.

У сучасних умовах інноваційні процеси у методах навчання формуються у кількох напрямках [1]:

- в аспекті універсальності методу з погляду реалізації в ньому основних функцій навчання: одержання знань, вироблення умінь і навичок, формування професійних якостей;

- у зрізі спеціальної спрямованості методу на досягнення поставленої мети;

- у розвитку методичних систем викладання;

- посилення акценту на можливість самостійної роботи студентів без спеціальної допомоги з боку викладача. Методи навчання дедалі більше стають методами самоосвіти;

- орієнтація методів не тільки на одержання конкретних знань чи формування певних умінь і навичок, а на розвиток пізнавального потенціалу особистості, здатності до постійного навчання, оволодіння новими знаннями, активізації творчих здібностей тощо.

У теперішній час перебудова в вищій освіті виступає як методологічна. Також відбуваються методичні зміни з кардинальним оновленням методів, набуттям ними більшої різноманітності функцій і зростанням ефективності застосування.

Специфіка роботи менеджерів інформаційної діяльності у сучасних умовах потребує істотно змінити процес їх підготовки у вищих навчальних закладах. Йдеться, зокрема, про використання різноманітних методів навчання, гнучкість викладання, врахування складу аудиторії, її настрою і реакцій, здатності сприймати той чи інший матеріал. Від викладачів вимагається впровадження імпровізацій у навчальному процесі, щоб макси-

мально наблизити студентів до реальних ситуацій і необхідності ухвалювати адекватні управлінські рішення.

У Донецькому національному університеті (ДонНУ) в процесі підготовки фахівців зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” ведеться значна робота щодо вдосконалення навчального процесу. Оснащуються необхідним обладнанням лабораторії і кабінети, розроблюються нові навчальні і методичні матеріали. Заняття проводяться не тільки в начальних корпусах, але і на підприємствах, у наукових організаціях і лабораторіях. Цьому багато в чому сприяло налагодження зв'язків з ними.

Основні завдання, що вирішуються спільно кафедрою інформаційних систем управління і цими організаціями:

у аспекті навчальної і методичної роботи:

– проведення навчальної роботи на високому науковому рівні з урахуванням практичного досвіду;

– організація практики студентів на підприємствах і узгодження програми з керівниками підприємств;

– організація читання лекцій, проведення лабораторних і практичних занять на кафедрі і базових підприємствах;

– залучення для навчальної і практичної роботи зі студентами вузу висококваліфікованих фахівців базових підприємств та організацій;

– розробка навчально-методичної документації для студентів як на паперових носіях, та і в електронному вигляді викладачами кафедри і співробітниками базових підприємств;

– впровадження інформаційних технологій у процесі навчання.

У ділянці наукової роботи:

– проведення науково-дослідних робіт у сфері документознавства та інформаційної діяльності, пов'язаних із розвитком підприємств та організацій. Зокрема, передбачено проведення робіт у наступних напрямках:

– економіко-математичне моделювання на ПЕОМ і вибір ефективних рішень щодо розвитку підприємств;

– електронний документообіг та документальні інформаційні системи;

– вдосконалення організаційної структури підприємств в умовах ринкових відносин тощо.

Характерною рисою нашого часу є інтенсифікація технічного прогресу, а також збільшення потоку інформації. Навчальні програми з кожним роком ускладнюються, стають більш насиченими.

У цих умовах змінюється як перелік, так і зміст дисциплін, що викладаються у вищих навчальних закладах. Одним із проявів

таких змін є значне зростання ролі інформаційної діяльності та управлінських дисциплін ринкового спрямування, які поступово виходять на одне з провідних місць у процесі навчання. Впевнено прокладають собі дорогу нові менеджмент-дисципліни, докорінно змінюється зміст предметів, що викладалися раніше.

Для зменшення часу на вивчення предмета і одночасно збільшення обсягу матеріалу, викладач повинен добре володіти системою методичних прийомів, умінням якісно організувати навчальний процес тобто володіти сучасними способами, формами і методами навчання. Перспективним методом є ситуаційне навчання. Активні методи навчання не замінюють традиційні методи навчання, а раціонально доповнюють їх.

Метод ситуаційного навчання (кейс-метод) – це навчальний метод, і застосування якого передбачає осмислення студентами реальної ситуації. Опис цієї ситуації одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, але й актуалізує визначений комплекс знань, який необхідно засвоїти для її вирішення. При цьому сама проблема може не мати однозначних рішень, а являти собою альтернативні варіанти [2].

Ситуаційний метод навчання було вперше застосовано під час викладання управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі, добре відомій своїми інноваціями.

Кейс-метод доцільно розглядати у трьох аспектах [3]. По-перше, як специфічний метод навчання, що застосовується для вирішення конкретних завдань. Основною його проблемою є підготовка методичного забезпечення та технологія впровадження.

По-друге, як спосіб мислення викладача, що дозволяє поіншому думати і діяти, оновити свій творчий потенціал. Тут основними проблемами виступають широка демократизація та модернізація навчального процесу, формування у викладачів прогресивного стилю мислення, етики і мотивації педагогічної діяльності.

По-третє, як сфера творчої діяльності, пов'язана зі створенням ситуаційних вправ. У цьому аспекті особливого значення набувають вивчення і пропаганда раціональних прийомів побудови ситуаційних вправ.

Як основні методи ситуаційного навчання студентів використовуються ігрові прийоми (ділова гра), управлінські тренінги, дискусійні семінари, бізнес-ситуації. Вони вимагають як високого рівня підготовки викладача, так і матеріально-технічного забезпечення, спеціального розподілу навчальних годин, гнучкого підходу до побудови процесу набуття знань (табл. 1).

Таблиця 1.
Основні функції ситуаційних вправ

Домінуюча функція	Характеристика функції
Тренінг	Тренування студентів, навичкам діяльності в мінливих або кризових ситуаціях
Навчання	Оволодіння знаннями щодо динамічних об'єктів управління
Аналіз	Вироблення умінь і навичок аналітичної діяльності
Дослідження	Отримання принципово нового знання відносно об'єктів дослідження, що розвиваються
Систематизація	Систематизація ситуації, а також рішень, які приймаються
Прогнозування	Отримання інформації про майбутнє системи управління за допомогою методів екстраполяції, експертних оцінок, розробки сценаріїв.

Таблиця 2.
Форми ситуаційного навчання студентів

Засоби	Дисципліни
Ситуаційні завдання	Менеджмент
Управлінські тренінги	Інформаційні системи менеджменту
Бізнес-ситуації (бізнес-плани), методи анкетування	Інформаційна підтримка інноваційної діяльності
Ділові ігри, метод “мозкового штурму”	Організаційне проектування
Аналіз конкретних ситуацій	Рекламний менеджмент
Імітаційні вправи	Інформаційне забезпечення ділового планування

На кафедрі інформаційних систем управління впроваджуються наступні форми ситуаційного навчання при викладанні різних дисциплін (табл. 2).

Враховуючи обмежений час аудиторних занять, найчастіше на практичних заняттях відбувається розв'язуються ситуаційні вправи. Навчання здійснюється таким чином: викладач дає опис

реальної ситуації, а потім проводиться її аналіз групою. Інколи ситуація, що розглядається, задається у вигляді проблеми, і тоді від студентів вимагається знаходження оптимального вирішення цієї проблеми або пропонується рішення тієї чи іншої проблеми, а студенти повинні оцінити найбільш перспективні варіанти. При проведенні таких занять для викладача становить особливий інтерес поведінка студентів у процесі виконання завдання: вміння висловлювати і відстоювати свої думки, проводити аналіз і узагальнювати результати, працювати в команді, здатність генерувати ідеї та визначати механізм їх реалізації. Такі спостереження дають підстави для об'єктивної оцінки роботи кожного студента на занятті, а також інформацію для вивчення причин, чому певна частина студентів не бере належної участі у вирішенні поставленого завдання.

Застосування різних форм навчання дає можливість студентам формувати необхідний практичний досвід, що дозволяє сподіватися на істотне підвищення ефективності їх майбутньої професійної діяльності.

Водночас існує ряд проблем, які вимагають вирішення:

- застосування комплексного підходу до вибору форм і методів навчання з метою створення привабливої для студентів практичної підготовки;
- міждисциплінарна узгодженість застосовуваних форм навчання;
- пошук або розробка і використання різних методичних прийомів з метою забезпечення ефективності й результативності процесу навчання;
- підвищення педагогічної майстерності, набуття викладачами навичок тренера-інструктора.

У процесі викладання курсів “Менеджмент” та “Рекламний менеджмент” були розроблені збірники ситуаційних завдань та конкретних ситуацій.

При вивченні дисципліни “Організаційне проектування” були впровадженні в навчальний процес наступні ігри:

“Розробка організаційних структур підприємства або організації”. Для побудови оргструктур використовувались практичні матеріали, зібрані у години, призначені для самостійної роботи студентів, що значно підвищує ефективність і якість навчання.

“Реструктуризація підприємства”. При проведенні цієї гри студенти вчилися виконувати наступні дії: формулювати місію і цілі компанії, будували “дерево цілей”, створювали команду для розробки плану реструктуризації, формували організацій-

ну структуру, визначали становище підрозділів за допомогою SWOT – аналізу, розробляли пропозиції.

Предмет “Інформаційна підтримка інноваційної діяльності”. Студенти, виконуючи функції радників, розробляли програму робіт з управління проектом в розрізі різних стадій: передінвестиційної, інвестиційної, експлуатаційної, застосовували “дерево рішень”, розраховували бізнес-план, обирали джерела фінансування, здійснювали презентацію розробленого проекту.

У курсі “Інформаційне забезпечення ділового планування” передбачено виконання таких імітаційних вправ:

- Визначення і обґрунтування напрямків бізнесу;
- Формування місії та стратегічних цілей організації;
- Аналіз факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;
- Стратегічна сегментація: виділення бізнес-одиниць;
- Розробка стратегії організації;
- Реалізація заходів з впровадження стратегії.

Таким чином, на основі наведених матеріалів можна зробити наступні висновки:

– інтерактивні навчальні методики, зокрема ситуаційна, є дієвим інструментом у процесі підготовки майбутніх фахівців. Вони сприяють розвитку мислення та саморозвитку студента;

– найбільш поширеними формами ситуаційного навчання на спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” виявилися ситуаційні завдання, імітаційні вправи, а також методи “мозкового штурму”, анкетування. Вони допомагають студентам аналізувати інформацію для розв’язання поставленої проблеми, орієнтуватися в умовах невизначеності, формувати програму дій;

– використання ситуаційних вправ у різних дисциплінах створює синергетичний ефект навчання, який допомагає формуванню майбутніх спеціалістів.

Список використаних джерел та літератури:

Гамаюнов В. Г. Дидактический менеджмент: научающее управление. – Харьков: Ранок, 2004.

Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001.

Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001.

Сапицкая И. К. Синергизм в процессе обучения менеджеров / Материалы III Международной научно-практической конференции. – Севастополь: СНТУ, 2005.